



A szlovén bábművészet 100 éve című kiállítás katalógusborítója:
Martin Krpan, 1984. R. Matjaž Schmidt,
Fotó: Lado Jakša, Ljubljana-i Bábszínház



A kiállítás megnyitóján: Slobodan Marković és Agata Freyer



Mijo Mijušković szobrászművész, a Kis herceg-díj szobrának alkotója, valamint Agata Freyer és Edi Majaron a kiállítás megnyitóján

Szilágyi Imre

A SZLOVÉN BÁBMŰVÉSZET SZÁZ ÉVE

Nagyszabású kiállítást rendeztek 2014 márciusában a fenti címmel Ljubljánában. A kiállítás anyagát ugyanabban az évben bemutatták a volt Jugoszlávia számos városában, majd 2014 októberében Budapesten is.¹ Bár az *Art Limes* olvasói 2006-ban kaptak már egy áttekintést a szlovén bábművészetről,² a kiállítás alkalmat kínált arra, hogy az érdeklődő újabb szempontokkal gazdagíthassa ismereteit. Figyelemre méltó, hogy az alább röviden ismertetendő előadások – melyek bábjaikat a kiállítás is bemutatta – alkotói, létrehozói más művészeti ágakban is elismert tevékenységet folytattak/folytatnak, illetve, hogy szinte mindegyikük oktatja is a bábművészetet.

A kiállítás katalógusa bemutat egy jelenetet a szlovén bábművészet megeremeltjének és egyik legjelentősebb alkotójának, Milan Klemenčičnek (1875–1957) 1938-ban színpadra vitt *Doktor Faust* című marionett játékából. Ezt a művet Klemenčič művészete csúcspontjának tekintik. A művész a 18. századi motívumokat a korabeli európai bábjátásban alkalmazott elemekkel is gazdagította, hiszen szinte állandóan szerepelt az európai bábszínházak műsorán. Klemenčič, akit festőként, forgatókönyvíróként és fotográfusként is számon tartanak – Szlovéniában tőle maradtak fenn az első ismert színes felvételek –, egy mindössze 25 nézőt befogadó szobaszínházban az értelmiségi elitből verbuvált közönség előtt mutatta be a tíz-tizenkét centis bábfigurákat felvonultató művet. A ljubljánai Bábszínház honlapján szereplő néhány kép alapján groteszk ele-

mekben gazdag szürrealista felfogásban készülhetett.³ 1982-ben megtalálták Klemenčič eredeti bábjaikat és „színpadát”, az előadást felújították, és azóta is műsoron szerepel.⁴

A szlovén kultúrában ma is megbecsült helyen szerepel a második világháborús partizán színház és benne a bábjátás. A bábosok között Klemenčič színházának két művésze is fellépett.⁵ A bábjátékokban (fel nőttek és gyerekek számára is készítettek műsort) megjelentek az ellenség figurái (az olasz és német fasiszták, a kollaboráns fehérgárdisták), illetve a partizánok.

A *kis herceg* 1979-es előadását az egyik legjelentősebb kortárs szlovén rendező, Edi Majaron (1940) rendezte, a bábokat pedig a szobrász Peter Černe (1931–2012) készítette. Az előadás groteszk humorral ábrázolta az üzletembert, a királyt, a hiút, a földrajztudóst, az iszákost, míg a költői ellenpólust a fehéren tündöklő kis herceg, a kissé túlérzékeny virág és a róka jelenítette meg.⁶ A művész egész alkotói tevékenysége mottójának tekintette a mű kulcsmondatát: „jól csak a szívvel lát az ember.”⁷

Ugyancsak Edi Majaron rendezte 1992-ben a szlovén bábművészetben írásaival és szervezői tevékenységével fontos szerepet betöltő Darka Čeh (1949) író, dramaturg által feldolgozott *Hamupipőke* című művet. A bábokat a Majaron által támogatott, magyar kötődésű lendvai Sabina Šinko (Sinkó Szabina) díszlet- és bábtervező, bábpedagógus, festőművész⁸ a lendvai Pupilla Bábszínház vezetője állította színpadra, aki

1 Agata Freyer–Edi Majaron: *100 let slovenske lutkovne umetnosti – A szlovén bábművészet 100 éve*. Mini Teater, Ljubljana, 2014.

2 Matjaž Loboda: A szlovén bábművészet hagyományai. *Art Limes* 2006/1, 55–67.

3 <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/111-Doktor-Faust>

4 Slavko Pezdir: Igra z dušami in za duše. *Delo*, 2007. november 14.

5 <http://partizanskogledalisce.si/na-kratko/>

6 Peter Černe. Razstava marionet iz predstave Mali princ, ki jo je leta 1979 uprizorilo Lutkovno gledališče Ljubljana. <http://www.obalne-galerije.si/index.php/si/article/64/9>

7 In memoriam Peter Černe (1931-2012) Kipi, ki segajo v neskončnost

<https://www.dnevnik.si/1042553484/kultura/vizualna-umetnost/1042553484>. 2012. szeptember 24.

8 Bence Lajos: *Légies figurák, figurális csendéletek – Sinkó Sabina kiállítása*. <http://mno.hu/muravidek/legies-figurak-figuralis-csendeletek-1275974>. 2015. március 8.; Šimonka Tanja: Šinko Sabina. <http://www.gml.si/hu/likovna-razstava-sabina-sinko/>

Jurček és a három rabló, 1944.
R: Alenka Gerlovič, T: Nikolaj
Pimat és Lojze Lavrič.
Partizán Bábszínház.
Fotó: archív



Doktor Faust, 1938. R: Milan Klemenčič,
Miniatűr Bábszínház. Fotó: Žiga Korotnik

Az aranyhal, 1953. R: Jože Pengov,
T: Ajša Pengov, Ljubljanaai Bábszínház





Pegam és Lamberg, 1977. R: Edi Majaron, T: Janez Vidič. Maribori Bábszínház



Zanka és Sončica, 1995. R: Jan Zakonjšek, T: Danijel Demšar. Ljubljani Bábszínház



Háztetey Károly, 2007. R: Saša Jovanović, T: Jasna Vastl, Ljubljani Bábszínház



Woyczek, 2001. R: Jan Zakonjšek, T: Silvan Omerzu. Ljubljani Bábszínház. Fotó: Blaž Samec

már diplomamunkáját is a *Hamupipőke* képi megjelenítésének témájából írta.⁹ 1992-ben Katarina Marinčič átdolgozásában, Barbara Hieng Samobor (1961; – 2007 óta a ljubljani Városi Színház igazgatója) rendezésében, Barbara Stupica (1962) jelmeztervező, illusztrátor, iparművész – Kazimir Szeverinovic Malevics (1878–1935) hatásáról tanúskodó – bábjaival vitték színre a *Hóféherkét*.

Ivo Svetina író (1948) – szlovén népballadát feldolgozó – *Zarika in Sončica* című drámáját 1995-ben mutatta be a ljubljani bábszínház. A bábokat Danijel Demšar (1954) festő, gyermekkönyv-illusztrátor, tervező készítette, remekül érzékeltetve a mérgezéssel végződő középkori szerelmi dráma légkörét. Svetina a népballadát kiegészítette két új szereplővel, a patetikus elbeszélővel és az akasztófahumorú tréfamesterrel, s ezzel nem csupán ironikus távolságot teremtett a két lánytestvér tragikus sorsától, de a színpadi játék humorát is fokozta.

A francia Claude Aveline munkája nyomán készült a 2000-ben bemutatott *Történet a macskáról* (*Zgodba o mački*). A rendező Helena Šobar-Zajc volt, a báboktól a festő, grafikus, mozaik- és gobelin-készítő, gyermekkönyv-illusztrátor Jože Ciuha (1924–2015) gondoskodott. Életművéért Ciuha 2014-ben elnyerte a Hinko Smrekar-díjat.

A kiállításon látható bábok alapján úgy tűnik, hogy a 2001-es év különösen figyelemreméltó a szlovén bábművészetben. Georg Büchner *Woyzeck* című drámájának szegény, primitív, megvetett és megalázott főhősét és a dráma többi szereplőjét 2001-ben együttérzés nélküli naturalizmussal ábrázolta Silvan Omerzu (1955) rendező, festő és bábművész. Omerzu, aki pedagógusi diplomáját és a bábszínházban szerzett tapasztalatait 1983-ban Prágában a bábszínházi díszlettervezés és a bábkészítés területén fejlesztette tovább, 1993-ban megalapította a Konj nevű bábszínházat, 1994 és 1996 között rendszeresen együttműködött a prágai Minor Színházzal. Munkásságáért kilenc nemzetközi és öt szlovén díjat kapott. A festészetben,

grafikában, keramikában, illusztrálásban és plakáttervezésben is otthonos Omerzu 1993 óta alkot a felnőtt közönség számára, gyakran zavarba ejtve nézőit. „Az első előadások dionüszoszi módon féktelenek voltak, lubickoltak a fekete, az obszcén és az akasztófa humorban, és a hirhedett szégyentelenek – Don Juan, Übü király és Don Cristobald – nevében a bujaságot társította a nemességgel, a banalitást az esztétikummal, a hagyományt a korszerűséggel. 2000 utáni trilógiájában – Michel de Ghelderode flamand drámaíró és misztikus motívumai alapján készült *Isten veled, herceg* című művében, illetve E. T. A. Hoffmann borzalmas történeteinek motívumait felhasználva, a Homokos ember és a Krespel tanácsos című alkotásban – Omerzu grotesz bábjai kifinomultan aszkétikus figurákká alakultak át, akik többé nem gúnyolódnak sem a világon, sem önmagukon, hanem a sors hálójába beleszövődve az élet értelmének és a halál mágiájának értelméről, a tiszta művészetéről és az isteni teljességről, a teremtés titkáról gondolkodnak.”¹⁰

Meglepő, hogy a szlovén közvélemény figyelmét nem keltette fel a 2001-ben bemutatott *Történet a malomból* (*Zgodba iz mlina*) című bábjáték. Meglepő, hiszen a darab a számos területen tehetséget mutató (építész végzettségű, de fotográfusként, gyermekkönyvek szerzőjeként, költőként, illusztrátorként is ismert) Tomaž Vrabčič (1954) *A felhő, a molnár és az elveszett egészség* (*Oblak, Mlinar in Pobeglo Zdravje*) című kötete alapján készült, és azt két kitűnő művész, Jelena Sitar Cvetko (1959) dramaturg, rendező, pedagógus, bábszínész és férje, Igor Cvetko (1949) népzenekezelő, bábművész és illusztrátor állította színpadra. A visszhangtalanság azért is meglepő, mert az említett kiállításon bemutatott bábok rendkívül kifejező erejűek. Ők ketten állították 1983-ban ismét színpadra Klemenčič *Doktor Faust*ját. 1997-ben pedig Cvetkóék létrehozták a *Zapik* nevű interaktív bábszínházat.¹¹ Ugyanebben az évben mutatta be a maribori bábszínház a nagy szlovén költő France Prešeren (1800–1849) *Turjaška Rosamunda* című, folklór hátterű, romantikus szerelmi balladáját,

9 Šinko, Sabina: Örömmel kell átadni a mesterségbeli tudást, hogy ők is örömmel adják tovább... *Népújság*. 2010. április 1., 13. sz., 54. évf. 4. <http://www.kl-kl.si/hu/honismeret/muveszeti-arckepcsarnok/sinko-sabina/>

10 S. Omerzu: *Prepovedane ljubezni*. http://www.napovednik.com/dogodek103734_s_omerzu_prepovedane_ljubezni

11 <http://www.gkl-splithr/osoba/jelena-sitar-cvetko/62>

A kis herceg, 1979.
R: Edi Majaron, T: Peter Černe.
Ljubljani Bábszínház



A halott eljön kedveséért, 1986.
R: Matjaž Loboda, T: Jože Tisnikar.
Ljubljani Bábszínház



A császár új ruhája, 1995.
R: Helena Šobar-Zajc,
T: Eva Tršar, Jože Pengov Bábszínház

Történet a macskáról, 2000.
R: Helena Šobar-Zajc,
T: Jože Čiuha, Jože Pengov
Bábszínház



Történet a malomból, 2001.
R: Jelena Sitar Cvetko, Igor Cvetko.
Jože Pengov Bábszínház



Makalonca, 2012.
R, T: Eka Vogelnik, Ljubljani Bábszínház.
Fotó: Žiga Koritnik

Breda Varl (1949) rendezésében és bábjaival. A báb- és díszlettervező Varl, aki 1974-ben Ljubljánában az építészeti karon kapott diplomát, 1999-ben a prágai Művészeti Akadémián szerzett magiszteri címet. Egy időben a maribori Pedagógiai Főiskolán is tanított. Sajátos stílusú alkotásaiban az egyszerű formák éppúgy megtalálhatóak, mint a szellemes kombinációjú technológia, valamint a gyakran szokatlan anyagok.¹² A svéd író, Astrid Lindgren műve (*Háztetey Károly*) Boštjan Tadel fordításában került 2007-ben a szlovén bábszínház műsorára. A legkisebbek figyelmére igényt tartó mű kedves figuráit – köztük a kémény mögött élő, pocakos, túlságosan is magabiztos, ugyanakkor jószívű és kíváncsi főhős alakját –, valamint a színpadképet a nemzetközileg is ismert Jasna Vastl (1971) tervezte, de színpadra állításban rendezőként és dramaturgként is fontos szerepe volt Saša Jovanovićnak, aki a darab szövegét is kibővítette. Vastl és Jovanović „már az anyagok kiválasztásával (fém, kelme), megformálásuk és stilizálásuk módjával, valamint az animáció technikájával

(...) hangsúlyozta a meleg és a hideg közötti különbséget.”¹³ Milko Lazar rock, blues, jazz és pop elemeket ötvöző féktelen zenéje dramaturgiaiag hatékonyan segíti a nézőt az események követésében.

Ugyancsak 2007-ben mutatták be az azóta is műsoron lévő *Makalonca* című darabot, amelynek alapja Fran Saleški Finžgar (1871–1962) azonos című műve. A rendkívül kalandos szerelmi történetet Eka Vogeltnik (1946) építész, festő, illusztrátor, író, rendező, producer, tervező rendezte.¹⁴

Robert Waltl, a Ljubljanei Mini Teater rendezője a kiállításról írt cikkében így összegzi a kortárs szlovén bábművészet helyzetét: „A szlovén bábművészet ma átmeneti korszakban van. Az új törekvésekkel kapcsolatos várakozás már egy ideje érezhető. Tehetséges és kreatív művészek konfrontálódnak a modern világ bonyolult sokféleségével, s azt reméljük, hogy valamennyi felmerülő kérdésre a legmegfelelőbb bábművészeti formával válaszolnak majd. Az ajtók az esztétikum és valamennyi emberi dolog felé nyitva állnak.”¹⁵

THE HISTORY OF SLOVENIAN PUPPETRY

In March 2014, a large-scale exhibition with this title took place in Ljubljana and was later presented in several other locales, including Subotica and Budapest. This article summarizes the history of Slovenian puppetry and features its most important puppeteers, such as Milan Klemenčič, Edi Majaron and Breda Varl, and provides brief analyses of some of their most brilliant performances. In his essay on the exhibition, Robert Waltl, director of the Mini Teater in Ljubljana, sums up Slovenian puppetry in this way: “Slovenian puppetry is in a transitional period. For some time, there has been a wide range of expectations for new endeavors. Talented and highly creative artists are engaging the complex diversity of the modern world, and we have high hopes that they will respond to these challenges with new and appropriate forms of puppetry. The doors are open to new aesthetics and all things human.”

12 http://sigledal.org/geslo/Breda_Varl

13 <http://www.kcjt.si/dogodek/kjukec-s-strehe/118>

14 http://sigledal.org/geslo/Eka_Vogeltnik;Makalonca. http://www.napovednik.com/dogodek322126_makalonca_lutkovna_predstava_za_izven

15 (http://sigledal.org/geslo/Lutkovno_gledali%C5%A1%C4%8De_na_Slovenskem_-_zgodovinski_pregled_%28spisal_Robert_Waltl%29#Danes:_C4.8Cas_novih_iskanj)